

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDENE KUNST, STREEKTAAL, NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 2

1973

12e jrg.

UIT HET VERLEDEN VAN EEN
BEKEND HENGELOSCH CAFE

«'t Neutje»

OP EEN NAJAARSDAG IN 1972 werd de tapkraan in het bekende Hengelose café „'t Neutje" afgesloten, de deur van het drankhuis ging op slot en de ramen werden gewit. Daarmee verloren vele trouwe bezoekers van „'t Neutje" hun stamcafé, terwijl voorts een levend overblijfsel van de oude Hengelose dorpskern versteende tot herinnering. Exploitant Jan Smit jr. (43) had er geen plezier meer in. Het oude huis bood aan zijn gezin geen enkel wooncomfort. Een algehele verbouwing naar de eisen van de tijd zou het typische dorpskarakter van „'t Neutje" geheel en al wegnemen en daarmee tevens de aantrekkelijkheid van dit café teniet doen. Daar komt nog bij, dat het cafébedrijf vele uren opslokt ten koste van het gezinsleven, vooral wanneer vader en moeder beide inspringen om de klanten te bedienen. Uiteindelijk zijn het dan de jonge kinderen, die de offers moeten brengen. Al deze overwegingen hebben er toe bijgedragen, dat exploitant

Jan Smit jr. de knoop heeft doorgehakt. Vorig jaar — kort nadat hij met vrienden en bekenden het heugelijke feit herdacht, dat zijn vader Jan Smit sr. 50 jaar geleden de exploitatie van „'t Neutje" op zich nam — viel het gordijn over een stukje dorpsleven, waaraan vele Hengeloërs een blijvende herinnering bewaren.

EXPLOITATIE

Aanvankelijk huisden onder hetzelfde dak van het drankhuis aan de Pastoriestraat een broodbakker en een caféhouder, teweente de gebroeders Van Eede.

Na de dood van bakker Van Eede, die een vrouw naliet, trok de ongetrouwde caféhouder B. J. van Eede in de bakkerij van zijn broer en verhuurde het cafébedrijf aan Bierbrouwerij 'De Klok' te Enschede.

Genoemde Bierbrouwerij (thans 'Grolsche' genaamd) verhuurde het cafébedrijf op haar beurt aan Jan Smit sr., die als kelner werkzaam was bij café 'het Volkspark' te Enschede en in 1922 de exploitatie van café „'t Neutje" op zich nam.

Na het tot stand komen van de Nieuwe Drankwet van 1931 tot regeling van de kleinhandel in alcoholhoudende dranken, werd de vergunning, die op naam stond van B. J. van Eede, overgeschre-

Café „'t Neutje" aan de Pastoriestraat te Hengelo; [foto: febr. 1973]

ven op die van G. J. Smit. In verband daarmee werd bij overeenkomst van 30 juni 1932 de huurprijs van café „'t Neutje" verhoogd van f 108.33 tot f 130.— per maand.

Omtrent 1950 overleed B. J. van Eede, waarna Jan Smit sr. eigenaar werd van het gehele pand, waarin het bakkersbedrijf reeds geruime tijd stil lag.

Bij huwelijk van Jan Smit junior in 1957 werd de bakkersoven weggebroken en de bakkerswinkel ingericht tot slijterij.

In 1972 volgde sluiting van café annex slijterij „'t Neutje". Momenteel wordt de ruimte ingericht als koffiebar voor jongeren. Daartoe heeft men het pand gehuurd van Jan Smit jr.

De naam „'t Neutje" betekent zoveel als „het kleintje", hetgeen vooral van een borreltje wordt gezegd.

De ouderdom van het café is niet bekend. Volgens Jan Smit jr. hing boven de tapkast nog lang een ingelijste vergunning, uitgereikt bij de tot stand koming van de

JENEVER/BRANDEWIJN	Leveranties aan „'t Neutje" in de jaren:	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
	Bierbottelarij, Distilleerderij en Mineralwaterfabriek Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) Brander en Distillateur M. Dirkwager Az., Schiedam	103 L. Jenev. (à f 2.87): f 295.61	55 L. Br.wijn (à f 2.92) f 160.60							
		1518 f 4356.66	552 f 1611.84							
		1621 f 4652.27	607 f 1772.44							
JENEVER/BRANDEWIJN	Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) M. Dirkwager Az., Schiedam	1024 L. Jenev. (à f 2.87): f 2938.88	499 L. Br.wijn (à f 2.92): f 1457.08							
		520 f 1492.40	105 ¹ / ₂ (à f 2.92): f 308.06							
		1544 f 4431.28	211 (à f 2.90): f 611.90							
			815 ¹ / ₂ : f 2377.04							
JENEVER/BRANDEWIJN	Geen opgaven									
JENEVER/BRANDEWIJN	Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) M. Dirkwager Az., Schiedam	2090 L. Jenev. (à f 1.94): f 4054.80	998 L. Br.wijn (à f 2.03): f 2025.94							
		629 : f 1220.26	224 : f 454.72							
		2719 : f 5274.86	1222 : f 2480.66							
JENEVER/BRANDEWIJN	Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) M. Dirkwager Az., Schiedam	101 L. Jenev. (à f 1.94): f 195.94	169 L. Br.wijn (à f 2.03): f 343.07							
		2244 (à f 2.12): f 4737.84	851 (à f 2.20): f 1872.20							
		425 (à f 2.12): f 901.00	177 ¹ / ₂ (à f 2.20): f 390.50							
		2770 : f 5834.78	1197 ¹ / ₂ : f 2605.77							
JENEVER/BRANDEWIJN	Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) M. Dirkwager Az., Schiedam	1740 L. Jenev. (à f 2.12): f 3688.80	939 ¹ / ₂ L. Br.wijn (à f 2.20): f 2066.90							
		744 : f 1577.28	56 ¹ / ₂ : f 124.30							
		2484 : f 5266.08	996 : f 2191.20							
JENEVER/BRANDEWIJN	Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) M. Dirkwager Az., Schiedam	816 L. Jenev. (à f 2.12): f 1729.92	508 L. Br.wijn (à f 2.20): f 1117.60							
		1149 (à f 2.10): f 2412.90	600 (à f 2.19): f 1314.00							
		204 (à f 2.12): f 432.48								
		211 (à f 2.10): f 226.80								
		50 (à f 2.12): f 106.00								
		105 (à f 2.10): f 220.50								
		2535 : f 5128.60	1108 : f 2431.60							
JENEVER/BRANDEWIJN	Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) M. Dirkwager Az., Schiedam	1042 L. Jenev. (à f 2.10): f 2188.20	801 ¹ / ₂ L. Br.wijn (à f 2.19): f 1755.29							
		213 (à f 2.08): f 443.04	150 ¹ / ₂ (à f 2.17): f 326.59							
		317 (à f 2.10): f 665.70								
		206 (à f 2.08): f 428.48								
		105 (à f 2.10): f 220.50								
		1883 : f 3945.92	952 : f 2081.88							
JENEVER/BRANDEWIJN	Jac. Krabbenbos, Hengelo (O.) M. Dirkwager Az., Schiedam	1317 L. Jenev. (à f 2.08): f 2739.36	598 ¹ / ₂ L. Br.wijn (à f 2.17): f 1298.76							
		639 : f 1329.12	105 (à f 2.15): f 225.75							
		1956 : f 4068.48	703 ¹ / ₂ : f 1524.51							

Fa. J. GROOTHUIS & Zn. - ENSCHEDE
 KUIPERBOUW 98-100-100A - TELEFOON 1314 - WOOLRIJKSWEG 3
 Groothandel in Tabak, Sigaren, Sigaretten en aanverwante artikelen.
 Levering tegen fabrieksprijzen.

ENSCHEDÉ, 26/2 1937

N° 2585 REKENING voor:

De Heer *Smit - Pastorie str. - Hengelo*

Condities: *W. v. b. 29/12/36 Hengelo*

500 v	Monzial 10 L	8 00
500 v	San Brug 2	7 00
100 v	Car Spee 10	2 00
200 v	Sumak 5	2 50
1000 v	Ch. whip	15 60
		35 20

Zaterdag tot 2 uur nam.

NOTA

Zegel *0*

J. OLDEKAMP & ZONEN
 SIGARENFABRIEK
 ENGROS SIGARETTEN
 VEERWEG - RIJSEN

310 2033 van te bieden 6 Juli met 14 dagen zicht.

De Heer van Den Boven G. J. Smit
Pastoriestraat Hengelo

Vrij en Nieuw gesticht Hengelo

W. v. b. 29/12/36 Hengelo

6 8 Rijssen, den 19

Fregge

VERGUNNING

aan *Smit* in *Hengelo*
 om op *26* daag *1937* *11/2*
 inrichting geopend te houden tot 's nachts *1* uur, voor
11/11/37
 Voor den Burgemeester van Hengelo (G.)
 de Inspecteur van Politie,
 Leges r. u. 50.

J. W. Wevers & Fischeide
 Eerste Enschedesche Elektrische
 Bleekerstraat 29 32-34
 N. 1211
 Telef. Interc. N° 734

Mineraalwater-Limonade en Champagne Pilsfabriek
 Bierbottelaarj - Likvurstokvrij - Wijnhandl

Enschede, 30 September 1927

FIRMA P. & G. LIJSTER
 SIGARENFABRIEK ALMELO
 TUINDWARSTRAAT 10
 Telegram-Adres: LIJSTER - ALMELO
 Kantooruren: 7.30-12, en van 1.30-5.30 uur

Rekening voor den Heer *G. J. Smit*
Café 't Neutje - Pastoriestr. - Hengelo

Item	omschrijving	Retour	Beland
	Advocaat 2		10 -
	Bierenrijgen 2		10 -
	Curacao		3 60
	reken 5 advocaat	1 -	
	5 p. 2	- 50	
	1 beerij pot	- 30	
	2 p. 2		- 20
	1 beerij pot		1 50
			1 -
			26 30
			1 00
			27 30

31 Maart 1927, folio 52

DEBET G. J. Smit

Date _____

HENGELO.

REKENING voor

BIERBROUWERIJ "DE KLOK"
 DEBET AAN DE BIJERBROUWERIJ "DE KLOK"
 VOOR AAN U VOLGENS ONDERSTAANDE NOTA VERKOCHT EN GELEVERD BIER

DATUM	BON	PILNER	FUSTEN	FLESSCHEN	BEDRAG
Maart 3	8736	257			
11	8833	257			
16	8875	257			
20	8968	257			
20	9116	257			

DECLARATIE van SALARIS en VERSCHOTTEN

competerende Notaris TEN DOESSCHATE te HENGELO,
 van *N.V. Bierbrouwerij de Klok Enschede*

1932 Inzake *Kosten huurvereenkomst met de heer B. van Ede en G. J. Smit* 7500

Zegel Quitantie 1 010

7500

Postrekening No. 74617

NV. BIJERBROUWERIJ "DE KLOK" ENSCHEDE

Nrth... 14 DAGEN ZICHT

Ontvangen van den heer G. J. Smit
de Somma van een honderd acht gulden en drie en dertig cent,
voor verschotten huur.

Fregge

N.V. BIJERBROUWERIJ "DE KLOK"

zogenaamde Tweede Drankwet in 1904. Er zijn geen aanwijzingen die tegenspreken dat „t Neutje” als tapperij reeds bestond vóór het in werking treden van de zgn. Eerste Drankwet uit het jaar 1881. Het gebouwtje met duidelijke sporen van vakwerk en leemwanden is stellig nog ouder.

BEDRIJFSRESULTATEN

Uit de boekhouding van café „t Neutje”, lopende over de jaren 1927 t/m 1935, krijgen we een algemene indruk van de inkomsten en uiteindelijke bedrijfsresultaten. De cijfers tonen duidelijk aan dat dit café in de ge-

noemde jaren 'n goed renderende zaak was.

De grote werkloosheid in de industrie tengevolge van de koersval der effecten op de beurs in Wallstreet (New York) in oktober 1929, had óók zijn weerslag op het kleinbedrijf. Sedert 1931 loopt de omzet van café „t Neutje” terug met duidelijke dieptepunten in de jaren 1934 en 1935.

Vele producenten moesten vanwege de economische crisis hun produktie inkrimpen en allerlei maatregelen nemen om hun fabrikaat zo goedkoop mogelijk op de markt te brengen. Opvallend is in dit verband de grote verlaging van de literprijs voor onge-

botteld gedistilleerd (inclusief accijns):

Jenever in 1928: f 2.87 per Liter
 „ in 1930: - 1.94 per Liter
 Br.wijn in 1928: f 2.92 per Liter
 „ in 1930: - 2.03 per Liter

Thans bedraagt de literprijs voor ongebotteld gedistilleerd ± f 8.— (exclusief 16% btw).

Opmerkelijk is ook de belangstelling voor Brandewijn, die in de vooroorlogse jaren vrij groot blijkt te zijn. Thans is de vraag naar deze drank verhoudingsgewijs zeer gering.

Merkwaardig is voorts, dat de inkoopsprijs voor Pilsner (ongebotteld) in genoemde jaren van

economische beroering onveranderd bleef staan op 32 cent per liter, zoals blijkt uit het volgende overzicht:

PILSNER

Leveranties Bierbrouwerij „de Klok” te Enschede aan café „t Neutje”:

1927: 10951 L. Pils (à f 0.32)	f 3504.32
1928: 13326	f 4264.32
1930: 10669	f 3414.08
1931: 9521	f 3048.72
1932: 7076	f 2264.32
1933: 6571	f 2102.72
1934: 4938	f 1580.16
1935: 4401	f 1408.32

Wat betreft de overige dranken, bleek een gespecificeerde opgave van soorten, hoeveelheden en prijzen niet mogelijk, aangezien

de nota's niet compleet zijn. Derhalve beperken we ons tot een overzicht van de totaal-bedragen, verkregen aan de hand van de rekeningen en kwitanties, die keurig geordend bewaard zijn gebleven.

Hengelosche Mineraalwaterfabriek en Bierbottelarij fa. G. van Sluijters & zn

Ranja, Spuit, Limonade, Pils in flesjes, Advocaat, Boerenjongens, Cognac, etc.

1927:	f 495.05) gel. door fa. J. W. Wevers te Enschede.
	f 56.35	
	f 551.40	
1928:	f 1231.04	
1930:	f 896.34	
1931:	f 1077.12	
1932:	f 788.61	
1933:	f 760.50	
1934:	f 713.15) waaronder 48 L. Cognac f 136.32 en Pils in fl. f 144.02
1935:	f 745.11	

Ook bij de tabaksartikelen, die aan café „t Neutje” zijn geleverd, hebben we ons moeten beperken tot de totaal-bedragen.

Sigaretten werden geleverd door de groothandelaren C. Nijhof te Hengelo en J. Groothuis te Enschede.

Sigaren werden rechtstreeks betrokken van de sigarenfabrieken, waarvan verschillende in Twente gevestigd blijken te zijn, voornamelijk in Almelo. De sigarenfabrikanten Gebr. Smit te Almelo, die hun bedrijf hadden in de Acht Zaligheden nr. 4, waren neven van de exploitant van „t Neutje”. De nauwe relatie blijkt meermalen uit vertrouwelijke mededelingen, die op de facturen werden geschreven. Zo lazen we op een rekening van 4 nov. 1933 de volgende boodschap:

„Jan, waar we gisteren over gesproken hebben, ik heb er Bets naar gevraagd en hetgeen wat U opgegeven hebt dat klopt wel, U kunt er best mee volstaan.”

De namen van de diverse sigarenmerken zijn interessant.

De fa. Smit te Almelo leverde de merken 'Kunst' en 'Bouquet', alsmede 'Quick' en 'Old Q Favorite'. De fa. Lijster te Almelo (Tuindwarstr. 10) vervaardigde de merken *Bismarck* en *Edelbrand*. De fa. Meulenbeld te Almelo (gevestigd Nieuwstr. 136) de merken 'Excelsior', 'Vosje' en 'Lekkerbek' (1000 'Vosjes' kostten inkoop f 41.—).

De fa. Oldekamp te Rijssen verkocht 'Regent' en 'Grland] Prior' (beide soorten per mille f 75.—). Men zie verder het overzicht 'Tabaksartikelen' hieronder.

Al met al zat er voor toenmalige begrippen een redelijk bestaan in de zaak, ook in de crisisjaren. Over de uiteindelijke bedrijfsresultaten worden we ingelicht door de belastingaanslagen.

INKOMSTENBELASTING G. J. SMIT

Vastgesteld Zuiver Inkomen	Aftrek voor noodzakelijk levensonderh.	Totaal Gen. van de Aanslag
1927: f 3.500.—	(f 850.—)	f 269.15
1928: f 3.500.—	(f 850.—)	f 246.22
1929: f 3.500.—	(f 875.—)	f 228.84
1930: f 3.755.—	(f 875.—)	f 252.32
1932: f 3.105.—		f 153.88
1933: f 2.515.—		f 124.45
1934: f 2.675.—		f 144.92

Een oud-Hengeloër vertelde ons, dat zijn werkgever elke week in café „t Neutje” de arbeidslonen uitbetaalde. Zo zullen er nog vele anderen zijn die specifieke herinneringen bewaren aan dit café.

TABAKSARTIKELEN

	1927	1928	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Sigarenfabriek P. & G. Lijster, Almelo	83.10	127.20	267.70	284.00	327.60	566.75	35.10	102.00
Sigarenfabriek H. Meulenbeld, Almelo	81.46	108.60	205.20	287.00	123.00	217.30	323.60	45.80
Sigarenfabriek 'Het Oosten', [fa. v/d Kolk & Velnor, Almelo	88.80	81.30						
Sigarenfabriek Gebr. Smit, Almelo	137.42	185.72	228.40	146.62	186.70	227.80	310.00	75.30
Sigarenfabriek T. Zonderman, Borculo	27.00							
Sigarenfabr. J. Oldekamp & Zn, Rijssen	265.92	487.52	431.41	440.00	180.00	123.78	29.50	49.25
Groothandel fa. J. Groothuis, Enschede	182.20	282.24	263.02	110.51	101.44	144.62	125.44	190.08
Groothandel fa. C. Nijhof, Hengelo	174.18	114.75	119.85	170.58	57.11			
Sigarenfabr. fa. Alph. Garé, Beek (L)		26.56						
Sigarenfabr. fa. P. D. Stuurop, Kampen			44.20					24.50
Sig. fabr. J. v. Nisselroy & zn, Panningen								
	f 1040.08	f 1413.89	f 1559.78	f 1438.71	f 975.85	f 1280.25	f 823.64	f 486.93

SCHEEPVAART RONDOM GOOR

We vervolgen onze 'Kroniek van Goor' met een historische beschouwing van de waterwegen. Oudtijds vormde de plaats Goor een natuurlijke verhoging nabij het ontmoetingsgebied van drie stromen, die in latere tijd grote betekenis kregen voor de vrachtafvoer, te weten:

1) de Buurserbeek,

die haar oorsprong vindt ongeveer een uur gaans boven de Duitse plaats Ahaus, waar de beek bekend is onder de naam *Aa*. Zij komt bij Buurse ons land binnen en stroomt vandaar langs Haaksbergen richting Diepenheim. In deze omgeving maakte de beek contact met een uitgestrekt moerasgebied ofwel een goor, waarin de oorsprong van de *Regge* moet worden gezocht;

2) de Regge,

(in veertiende eeuwse stukken aangeduid als *die Regde*) vond haar weg door een smal dal nabij het latere stadje Goor. Zij vervolgt haar loop langs de plaatsen Enter, Rijssen, Hellendoorn en Ommen, waar zij uitmondt op de *Vecht*, die via 't *Zwarte Water* bij Zwolle een verbinding vormde met de voormalige Zuiderzee;

3) de Markelse beek,

(in oude bescheiden *Merckelsche*

beek genoemd) wier oorsprong lag in de broeklanden bij Markelo ten westen van Goor, van waaruit de stroom zich een weg baande langs Bathmen naar Deventer. In latere tijd is in deze contreien sprake van de *Schipbeek*, welke naam reeds doet vermoeden dat het hier gaat om een gekanaliseerde scheepvaartweg. Het *Schipbeek*-archief te Deventer bevestigt deze veronderstelling.

ONTSTAAN V/D SCHIPBEEK

Mr. G. J. Doornink, die een uitvoerige studie heeft gewijd aan het ontstaan van de eigenlijke *Schipbeek* [*Versl. en Meded. Ov. R. & G.*, 1935] en zijn bevindingen overzichtelijk in kaart bracht (zie afbeelding hieronder), is van mening, dat de oorspronkelijke waterverbinding tussen Deventer en Twente werd gevormd door de *Oxer Waterleiding*, die water aanvoerde van Markelo en na vereniging met de *Dortherbeek* uitmondde in de *Hunnepert*.

Plm. 1350 werd parallel met de *Hunnepert* een gracht gegraven met de bedoeling het peil van het water in de Deventer stadsgrachten te kunnen verhogen. Tevens werd deze gracht

dienstbaar gemaakt aan de exploitatie van de veengronden nabij bedoeld klooster, terwijl zij voorts betekenis kreeg als verkeersweg met Ter Hunnepe, Colmschate, kasteel 'Arkelstein' (Bathmen) en het kasteel 'de Waardenborg' (Holten, via de *Botersloot*). Het benodigde water werd aanvankelijk boven het klooster Ter Hunnepe via een reeds bestaande molenbeek afgeleid van de *Hunnepert*.

De *Oxerwaterleiding* is stroomopwaarts te volgen. Zij loopt parallel met de tegenwoordige *Schipbeek* tot in de buurschap 'Loo', ten oosten van Bathmen. In deze buurschap vindt ook de samenvloeiing plaats van de zgn. *Oude Schipbeek* met de in het laatst van de 19e eeuw gegraven nieuwe bedding. Deze beide beken komen weer samen nabij 'de Wippert'; (zie schetskaart).

In het gebied tussen eerdergenoemde buurschap 'Loo' en 'de Wippert' moeten oudtijds meerdere omleidingen hebben plaats gevonden.

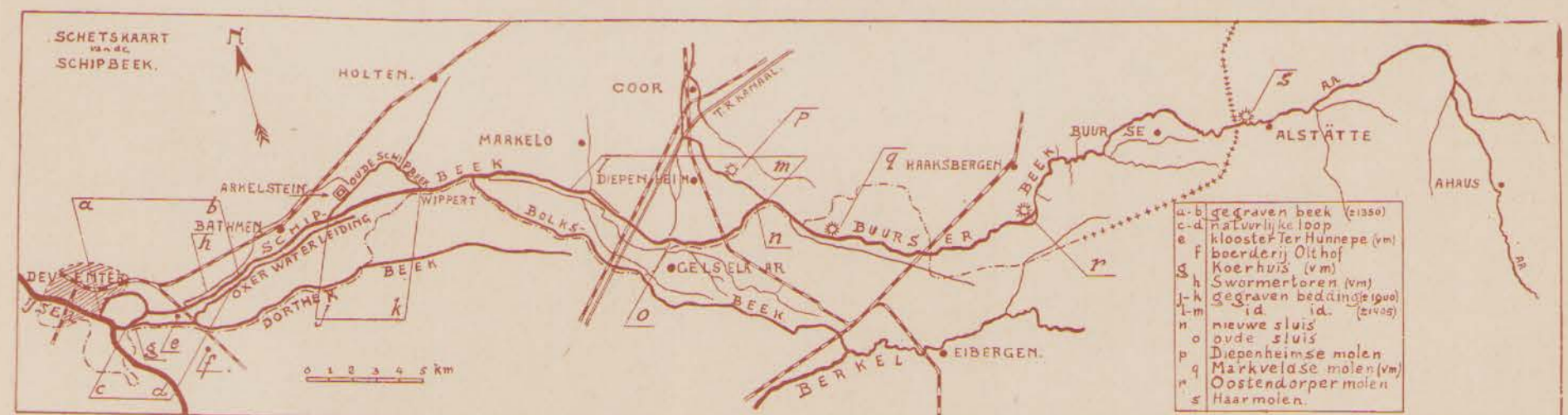
Van 'de Wippert' naar boven, tot goed en wel voorbij de samenvloeiing met de *Bolksbeek*, ligt

de waterloop op de natuurlijke plaats. Onder Markelo, de oude toegangspoort tot Twente en Goor, bereiken we het gebied waar de waterloop haar oorsprong vond, 'het Markelose broek'. Een verbinding tussen de *Merckelsche beek* en de *Buurserbeek* bestond oudtijds niet. Deze kwam plm. 1405 tot stand.

Volgens de cameraarsrekeningen van de Stad Deventer uit het begin van de 15e eeuw is de stad in die tijd onophoudelijk in de weer met het uitkeren van loon aan gravers. Ook maken deze rekeningen melding van de bezwaren van Zwolle tegen een verbinding van de *Merckelsche beek* met de *Buurserbeek*, wegens het afleiden van het *Regge*-water. Men vreesde concurrentie voor hun handel langs de *Vecht* op Duitsland.

De betreffende posten luiden als volgt: 1399: enige schepenen, die ghereden waren omme te vernemen enen waterganc (te graven om) die regde te leijden toe Arkelsteyne. 1402: Cameraar Martin ten Bome: men bezag de gracht hoe dat Bertold van Bakersweerd het boven deed maken om het water van der regde in die graft te leedene.

[NB. Bertold van Bakersweerd, kennelijk met Deventer verzoend nadat deze stad in 1385 zijn woonstede Het Nijenhuis bij Diepenheim had ingenomen: noot van mr. Doornink voornoemd.]

1402: Saterdag daerna bi Berend den Pelsler, die ghelopen was tot Zwolle an Zweder van Rechter met onser stad brieve inhouden, dat he die van Zwolle onderwiisen wolde, dat sie gheen hinder noch wederstoet wesen en wolden van der graft, wanttet ghinge voert ghemeene land.

[NB. Zweder van Rechter voornoemd was heer van Rechteren, Heeckeren en Rhaen, drost van Coevorden en Amptman van Drenthe gehuwd met Sophia van Groesbeek; hij bouwde het St. Agnesklooster bij Zwolle en was de oudste zoon van Frederik III van der Eze († 1386), genoemd onder vnt. 85b) vorige nummer Tw. Post.]

1402: des wonsdag daerna Dyric die Moerder, die ghelopen is upwards met Hermans brieve van Apeldoren, inhoudende, dat die van Zwolle hindernisse ende wederstoet doen an der graft.

1402: Item up Sente Clemensdach Frederic [IV] van der Eze, Lubbert Budel, Steve Momme, Ghelmer Herbert, ende Hildebr. ter Brugghen, die met Herman van Apeldoren teringhe deden doe hem boede gesant was omme die bisscop te scrivene van der pandinghe van den van Zwolle ende up der Vechte zitte also om dat gelt van der graft.

[NB. Frederik van der Eze voornoemd (gebouwd met Margaretha van Culsenburg) was een broeder van tweeën genoemde Zweder van Rechter en de tweede zoon van Frederik III van der Eze, zie voetnoot 85b) in vorige nummer TP.]

Een halve eeuw later, nadat *de Merkelsche beek* in verbinding was gebracht met *Buurserbeek* en *Regge* (zie het tracé l-m op de schetskaart), vonden opnieuw werkzaamheden plaats aan de waterverkeersweg tussen Deventer en Twente:

1452: Item des Dyndages na St. Odulfus dach achte van Scepen en Raet myd een deel borgeren gevaren to Diepenheim die moete te besien oft nutte were die graft van dair to Deventer te leiden. Kelrehals gegaen to Diepenheim omme die droste alhier te komen myd hem spreken als van der graft tusschen Diepenheim en hier te graven.

Op Sinte Egidius avont Dive Wasserman gegaen to Rijssen, to Goer en Diepenheim omme an den Richter van Kedingen omme dat lantvolck te boeden (ontbieden) op die graft te komen.

SLUIS IN HET WESTERVLIER

Omtrent dezelfde tijd, waarin voornoemde werkzaamheden zijn uitgevoerd, moet in het Westervliet onder Diepenheim (nabij de afsplitsing Markelsebeek/Molenbeek) een sluis zijn aangelegd, de zgn. Oude Sluis, later uitgebreid met een overloop, zoals blijkt uit een acte in het register van 't oud-archief der gemeente Deventer, getiteld „*Liber Attestationum 1476-1506*”, blz.343 [dr. M. E. Houck, *Versl. en Meded. Ov. R. & G.*, 1915].

Arent van Bevervorden sachte, dat hije bij tijden zeligen bisscops Rolofs (Rudolf van Diepholt 1425-1455; red.) als hije droste to Diepenhem was, in bijwesen der deputaten des rades van Deventer ende der ghemeenen erfgenamen van Stockem ende Boesbergen ende anderen ende der vrende van GOER ende Diepenhem guetliken averkomen ende verdedinget wordt, dat men int Westervlee in den kerspel van Markele ene sluise leggen ende hoelden solde, omme dat water, valende ofte wesende in ende doer Stockemerbroick voert doer der slusen sijnen ganck ende loep hebben solde, als dat van oelst gewoentlick was, bij also, dat die sluse also wijt ende groit gemaket ende gehoelden solde werden, dat men mijt schepen daer doer varen mochte. Ende daerna, als die sluse also gemaect was ende die doch bij lanckheit van tijden te nijet gekomen, is bij den selven erfgenamen ende vrenden voerge[rueert] opt nije eendrechtliken gesluten ende averkomen, dat men in die stede der slusen voert mer eweliken maken ende hoelden solde een averloep tot sekeren mathen hoege, welke averloep aldaer gelecht ende tot langen tijden gehoelden wort, so als averkomen was, ende dat doch daer en thendes die van GOER ende Diepenhem den waterganck mijt dijken behijndert hebben ende dat die buren van Stockem ende Boesbergen meer dan tot III of IIII tijden die dijken weder gheapent ende doer gesteken hebben.

In margine staat: Juravit coram W. Krijt Sabto post Remigii anno 940 supra [1497].

Door de eeuwen heen is *de Schipbeek* oorzaak geweest van veel gekrakeel en had men de handen vol aan het verbeteren van de waterafvoer.

Ook de twist met Zwolle duurde voort, hetgeen blijkt uit 'n kondschap gegeven door den Scholtus van Hellendoorn in 1547, waarbij werd medegedeeld, dat hij in *de Aa* of *Regge* op verschillende plaatsen palen had laten heien om de (Zwolse) scheepvaart te beletten, en dat enige scheepjes waren verbrand, een en ander op last van de regenten van Deventer tot bewaring hunner privilegien en markten.

De schipbeek, aldus mr. Doornink, is dus tot stand gekomen ondanks heftige protesten van Zwolle.

Gebruik makend van een oud beproefd middel, heeft Deventer de aldus ontstane toestand doen legaliseren. Philips II stond bij Deventer dik in 't krijt wegens de Spaanse bezetting. Om daarvoor schadeloos gesteld te worden, verzocht de stad aan Alva om *de Schipbeek* te mogen verwijden en verdiepen en om daarop een regelmatige inspectie (schouw) te mogen leggen, hetgeen haar bij octrooi van 17 Maart 1576 werd toegestaan.

De Schipbeek was, zoals de 17de eeuwse schrijver Sylvanus opmerkt „*Seer bequaem voor holtkoperen (houthandelaren) om groote balcken uit het Twente en de grenzen van Munsterlandt met kleine moeyte en kosten af te brengen.*”

In April 1630 kwamen bij het stedelijk bestuur van Deventer klachten binnen over gewelddadigheden door die van Goor

en Diepenheim gepleegd aan de sluis in de nieuwe grift (gracht) in de buurtschap Stokkum. Dit was het begin van een kwestie die ontstond door overstromingen der broeklanden, wat ten gevolge had, dat te Deventer op 17 Aug. 1631 een overeenkomst werd getroffen tussen de onenige partijen waarbij de stad op zich nam de sluisen te openen zodra het water een bepaalde hoogte bereikt zou hebben, waardoor niet de ene partij meer schade van het hoge water zou ondervinden dan de andere; [Doornink].

Bij overeenkomst van 17 Aug. 1631 — ter vereffening van geschillen over het water uit de Buurserbeek — werd bepaald dat Deventer boven de Sluis zal mogen maken een 'overvall' bij den Duesenkamp (Leusenkamp, nog bekend als erve Leusink aan de Schipbeek, waar later — ter vervanging van genoemde 'overvall' — de Nieuwe Sluis werd gebouwd; [Tw. Post nov. 1969, Kroniek van Diepenheim].

Ontlenen we aan mr. Doornink nog de volgende bijzonderheden:

1641 (18 Nov.): Is geresolveert ende goed gevonden, dat het nieuwe werk tussen Diepenheim en Goor tot nadeel van de Schipbeek gemaakt de facto (daadwerkelijk) ingesmeten zal worden.

1648 (16 Juni): Is geapprobeert, dat de Schipbeek langs het Stokbroek bekadet ende daartoe gelijk voor dezen geresolveert gegeven zal worden 400 car. guld.

In 1745 wordt Hendrik Lindeman uit Deventer belast met werkzaamheden tot het bevaarbaar maken van *de Schipbeek* door Diepenheim tot Goor toe. In de navolgende jaren klagen de boeren uit Stokkum en Gelselaar over het onderlopen van hun broeklanden, terwijl Zwolle bij de Nieuwe Sluis nabij de Leuzenkamp onder Diepenheim gravers aan het werk zette om de watertoevoer naar Zwolle te verzekeren, hetgeen de nodige deining veroorzaakte. Geschillen over het opwerpen van aarden dammen voor de Nieuwe Sluis door de boeren van Stokkum en over het openen van de sluisdeuren houden omtrent het midden van de 18de eeuw de gemoederen bezig. Nog in 1847 namen de Prov. Staten een besluit tot bevaarbaar making van *Schipbeek*, *Regge* en *Almelosche Aa*. Hieruit groeiden de plannen tot het graven van de Overijsselse kanalen.

DE BOLKSBEEK

Zij nog vermeld dat *de Bolksbeek*, eveneens voorkomende op bijgaande schetskaart, eerst in de 17de eeuw een verbinding vormde tussen *de Berkel* en *de Schipbeek*.

Mr. G.J. Doornink voornoemd bericht hierover:

1603 (30 Juni): richten Burgemeesteren, Schepenen en Raad van Deventer zich in een schrijven aan den richter van Vreden met het verzoek, om het zijne te doen om de scheepvaart uit de Berkel in de Schipbeek te brengen.

1611 (6 Mrt.): Officieel schrijven van de gedeputeerden van de magistraat van Deventer met de mededeling, dat de stad in de jaren van 1600-1603 besproken plannen tot het leiden van de Berkel in de Schipbeek wenst ten uitvoer te leggen.

1656 (20 Aug.): Bericht omtrent de stand van de werkzaamheden aan de grift der Bolksbeek.

Ook in een resolutie van 6 Juni 1648 en van 27 Juni 1661 is er nog sprake van overleg met de drost van Twente aangaande het doorsnijden van de Bolksbeek, om dezelve te leiden door het Stokkummerbroek in de Schipbeek.

STREEKTAAL

Terwijl men aan de hand van de Twentse dagbladen en tijdschriften tot de konklusie komt, dat het aanbod van dialektverhalen in onze streek de laatste jaren sterk is teruggelopen, kan men bij de Twentse boekhandel horen, dat er steeds meer naar streektaal-uitgaven wordt gevraagd.

Daarbij schijnt het van minder belang te zijn, of de dialekt-schrijver een Twent is of een bewoner van de Achterhoek. Het Gelderse dialekt is immers ook voor een Twent gemakkelijk te lezen. Hoofdzaak blijkt te zijn, dat de dialekt-schrijver een eenvoudig-menselijk verhaal brengt, de dingen van alle dag weet te treffen en de humor niet uit het oog verliest.

Deze instelling van het lezerspubliek maakt het mogelijk, om ook dialekt-verhalen uit de Achterhoek op de Twentse boekenmarkt te brengen. Het taalgebied is daardoor groter geworden, evenals de animo om streektaalboeken te drukken.

De Twents-Gelderse uitgeverij

W. G. Witkam te Enschede geeft daarvan blijk, door liefst vier dialekt-uitgaven gelijktijdig het licht te doen zien, waarvan twee in de taal van de Achterhoek en eveneens twee in 'de spraoke van Twente'.

TRONSELERS

De dialekt-schrijver Henk Krosenbrink brengt een twaalfstal vertellingen, waaronder een kort verhaal over lieden, die 't platteland afstropen op jacht naar antiek.

Tronselers, zo noemt men in de Achterhoek dit soort volk, en het is deze benaming, die tevens als titel werd meegegeven aan Krosenbrink's boek. Een boek,

BOEKEN

dat de streektaal-liefhebber menig uurtje van hoogstaand leesgenot verschaft.

Een niet alledaagse, maar toch echt menselijke situatie wordt getekend met *den moord van Willem Wessels*.

Ontroerend is *'den stillen tocht van Holtmans'*.

De vertelling *'het huwelijk'*, waarin een periode van verwijdering tussen een jong echtpaar wordt getekend, mist een stukje voorgeschiedenis, waardoor de lezer een herkenning van de diepere oorzaken wordt onthouden. De karakters en gedachtengangen van de vrouwelijke personages — zoals van het meisje Josien in *'Olden Mei'* en de Viëtnameese in *'den morgen nao Karsmissen'* —

komen minder duidelijk uit de verf. Daarentegen weet Krosenbrink de mannelijke typen in zijn verhalen scherp uit te tekenen, zoals fietsenmaker Laorman en Bispers Jan.

Men make zelf kennis met dit 9de deel in de Twents-Achterhoekse reeks. [9.75]

DO DE WELT NOG GROOT WAS

De Achterhoekse dialekt-schrijver G. H. Ligterink tekende met veel talent een jeugdgeschiedenis, waarin Hermen, de tienjarige zoon van een klompenmaker, de hoofdrol speelt.

De schrijver toont een gedegen kennis van het leven in en om de boerderij en 't klompenmakersbedrijf. Zijn taal is bijna klassiek te noemen en onthult een rijkdom aan woorden, die men bij jongere dialekt-sprekers prakties niet meer aantreft.

Ligterink is een scherp waarnemer en begenadigd verteller. Daardoor weet hij de lezer voortdurend te boeien. [9.75]

OET ET OALE DOARP / 2

Van de hand van de dialekt-schrijver Bernard Plegt verscheen een boeiend vervolg op zijn vertellingen *'oet et oale doarp'*, besproken in de Twentse Post van maart 1972.

De fijnproever zal ook dit 2e deel niet willen missen. [10.50]

BOER'NWIESHEID

De tweede druk van een klein maar fijn boekje met Twentse gezegden, verzameld door J. Jans en uitgebreid met 400 *boer'nsprek-wiezen* van H. Klaassen. [7.95]

Twentse Post

Hoofdredakteur: J.W.M. GIGENGACK
Drukkerij, Redaktie en Administratie:
TWENTSE POST, Beekstr. 5, Hengelo (O.)
Telefoon: 17987 - Postgiro: 8200 18
Leesgeld f 3.75 per half jaar. Los nr. 75 ct.
Advertentie-tarieven op aanvraag. Copyright Uitg.